

Особливості перекладу та тлумачення клінічної термінології

Запорожець О. С., Сидора М. Ю.

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

Розглядаються лексичні, граматичні, стилістичні особливості наукового тексту. На прикладах як загальнонаукової, так і вузькоспеціальної термінології (дерматологія) охарактеризовано явища синонімії, подано рекомендації щодо вживання термінів-синонімів з огляду на їх етимологію та відтінки значення. Також приділяється увага типовим помилкам, які виникають при перекладі наукових текстів з російської на українську мову, запропоновано ряд часто вживаних слів та конструкцій, характерних науковому стилю, з метою запобігання калькування при укладанні текстів професійної спрямованості, зокрема медичних.

Ключові слова: клінічна термінологія, дерматологія, російська, українська, переклад.

Процес переходу науки України на державну мову є досить тривалим (понад 25 років) і вже має чимало результатів: друкуються наукометричні видання, підручники, методичні посібники тощо. Разом з тим актуальною залишається проблема дотримання норм української мови при укладанні наукових матеріалів, як орфографічних, граматичних, так і стилістичних, оскільки науковий стиль має ряд особливостей вживання термінології, сталих мовних конструкцій, узгодження складних зворотів, побудови речень тощо.

Труднощі процесу українізації мови науки можна умовно розподілити на декілька груп:

- помилки, пов'язані з російськомовним мисленням, що зумовлює калькування слів;

- вживання латино- та грекомовних термінів, які іноді перекладаються не безпосередньо, а через мову-посередник (зокрема російську), що призводить до неточного або невірного їх тлумачення;

- неточності при вживанні українських та запозичених термінів-синонімів, які мають різні відтінки лексичних значень і, відповідно, потребують уточнення через словники та інші джерела інформації.

Калькування з російської мови досі залишається суттєвим недоліком ряду видань науково-методичної літератури, хоча особливостям перекладу присвячена велика кількість мовознавчих матеріалів. Серед типових прикладів калькування, на окрему увагу заслуговує переклад російського слова *данный*, яке має цілий ряд

українських синонімів, а саме: *даний, наданий, поданий, такий, певний, цей*. Українське слово *даний* вживається переважно як іменник, наприклад, *дані* (тобто показники, результати, інформація) досліджень, спостережень, обстеження. У ролі дієприкметника слово *даний* має значення *той, який дали, подали, запропонували*, наприклад, *дана* математична величина. Рос. *данный* (у значенні *этот, такой*) варто перекладати укр. *цей* або *такий*. Наприклад, в *данной* статті – у *цій* статті, *чувствительность* організму к *данному* (*этому*) веществу – чутливість організму до *такої* (*цієї*) речовини, *данные* (*эти*) патологические элементы – *такі* (*ці*) патологічні елементи, *данная* (*эта*) функция – *така* (*ця*) функція тощо. При позначенні часу: в *данное* время – на *цей* час, на *сьогодні*. Слід зазначити, що калькування з російської мови може призвести навіть до зміни змісту висловлювання: на *протяжении данного этапа исследования* слід перекласти під час цього етапу досліджень. Проте зустрічався і такий варіант: на *протязи даного етапу* (протяг – різкий струмінь повітря, що продуває приміщення крізь щілини або відчинені двері, вікна і таке ін., розташовані одне проти одного [1]).

Розвиток сучасної наукової, зокрема, медичної термінології довгий час відбувався під впливом державної російської мови, що на сьогодні втілюється простим перекладом старих підручників українською мовою, тобто переклад латинських або грецьких термінів відбувався через мову-посередник. Тому в підручниках з дерматології та венерології, словниках клініч-

ної термінології зустрічаються терміни, вживані як синоніми – *ліхеніфікація* та *ліхенізація*. Тлумачення цих термінів однакове: *lichenificatio* (*lichenisatio*) – «гіпертрофія епідермісу, яка веде до потовщення шкіри з посиленням та збільшенням нормального шкірного малюнка» [2, с. 1284], «утолщение и инфильтрация кожи с увеличением кожного рельефа» [3, с. 264]. Терміни утворені шляхом складання основи слова *lichen, enis m* (лишай) та латинських суфіксів *-io* (дія, результат дії, функція, процес) та *-ficatio* (утворено від лат. дієслова *facere* – робити, виробляти, здійснювати). Обидва терміни мають однакове значення і можуть вживатись як слова-синоніми, але, разом з тим, в інших лексичних парах, утворених за допомогою цих суфіксів, різниця у значенні досить суттєва. Наприклад, електризація (суф. *-io*) – це процес надання тілу електричного заряду за рахунок інших тіл; процес, що приводить до появи на тілах або різних частинах одного тіла надлишку електричного заряду. Електрифікація (суф. *-ficatio*) – процес впровадження у господарстві та побуті електричної енергії; єдиний у часі процес виробництва, розподілу й споживання електроенергії. Цей ряд можна продовжити:

- акліматизація (суф. *-io*) – пристосування рослин, тварин і людини до нових кліматичних умов [4, с. 41];

- гепатизація, син. опечінкування (суф. *-io*) – ущільнення паренхіматозного органа, унаслідок якого він набуває консистенції печінки, переважно стосується легень у разі фібринозного запалення [4, с. 516];

- скарифікація (суф. *-ficatio*) – у медицині: штучне ушкодження поверхні тканини нанесенням дрібних насічок, подряпин [4, с. 721].

Отже, слова, утворені за допомогою суфікса *-ficatio*, мають значення дії, яка виконується кимсь (чимось), а не органічного процесу, тому варто уніфікувати вживання термінів *ліхеніфікація* та *ліхенізація*, обравши той, який більш точно й глибоко відбиває характер й особливості цього процесу.

Термін *herpes zoster* у різних джерелах перекладається як *оперізуючий* та / або оперізувальний лишай. При виборі дієприкметника опері-

зуючий / оперізувальний варто взяти до уваги особливості творення цієї форми дієслова. Суфікси *-уч, -юч* застосовуються для творення дієприкметників активного стану, які виражають ознаку предмета за його ж дією (отже, оперізуючий – той, який оперізує). Суфікси *-ува, -овува* застосовують при творенні пасивних дієприкметників, які виражають ознаку предмета за дією над ним (оперізувальний – той, яким оперізуються). З огляду на це доцільним видається застосування терміна *оперізуючий лишай*.

У той же час при позначенні лишаю – *плоский або плаский* обидва прикметники можуть використовуватись рівноправно, оскільки це слова-синоніми з одним і тим же значенням – той, який не має заглиблень і підвищень на поверхні; з рівною поверхнею.

На окрему увагу заслуговує питання вибору терміна за наявності власне українського та іншомовного слів-синонімів, наприклад, *локалізація* (від лат. *locus* – місце, суфікс *-tio* – дія, результат дії, стан) – розміщення, розташування. Термін *локалізація* має значення:

1) визначення місця або ділянки, на якій відбувається певний процес або де має місце ушкодження;

2) обмеження окресленою або визначеною зоною, зосередження у певній ділянці.

Друге значення слова більше відповідає українському *розміщення, розташування*. За нормами наукового стилю, за наявності повністтю синонімічної пари українського та іншомовного терміна перевага надається українському терміну, тому при вживанні терміна з другим значенням варто обрати українське слово.

Робота над науковими текстами – складна справа, яка вимагає від автора докладати чимало зусиль та враховувати безліч особливостей і нюансів, зокрема мовних; але це є необхідною умовою, що забезпечує правильне тлумачення, розуміння та вживання наукової термінології.

Працюючи над написанням або перекладом наукового тексту, варто завжди послуговуватись порадою класика української літератури Максима Рильського: «Не бійтесь заглядати у словник: Це пишний яр, а не сумне провалля».

ЛІТЕРАТУРА

1. *Електронний ресурс* – Режим доступу: <http://sum.in.ua>. // Словник української мови: в 11 томах. – Т. 8. – 1977. – С. 328.
2. *Англо-Український ілюстрований медичний словник* Дорланда. У 2-х т. – Львів, «НАУТИ-ЛУС», 2002. – 2688 с.
3. *Арнаутов Г. Д.* Медицинская терминология на пяти языках. - София: Гос. изд-во «Медицина и физкультура», 1969. – 1030 с.
4. *Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А – Я / Укл.: Л. І. Петрух, І. М. Головка.* – К.: ВСВ «Медицина», 2015. – 968 с.
5. *Латинсько-український словотвірний словник / Укл. Г. В. Петрова.* – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 880 с.
6. *Дерматологія, венерологія.* Підручник / За ред. В. І. Степаненка. – К.: КІМ, 2012. – 848 с.
7. *Шкірні та венеричні хвороби.* Підручник для студентів / За ред. М. О. Дудченка. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 240 с.
8. *Шкірні та венеричні хвороби / Л. С. Новосад, Р. В. Лабінський, О. А. Каденко та ін.* – К.: Здоров'я, 2000. – 208 с.
9. *Латинський язык и основы медицинской терминологии: Учеб. / М. Н. Чернявский, Е. П. Тверковкина, Л. М. Окатова и др.* – Минск: Выш. шк., 1989. – 352 с.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА И ТОЛКОВАНИЯ КЛИНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ Запорожец Е. С., Сидора М. Ю.

ГУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины».

Рассмотрены лексические, грамматические, стилистические особенности научного текста. На примерах как общенаучной, так и узкоспециальной терминологии (дерматология) охарактеризованы явления синонимии, даны рекомендации по употреблению терминов-синонимов с точки зрения их этимологии и оттенков значения. Также уделено внимание типичным ошибкам, возникающим при переводе научных текстов с русского на украинский язык, предложен ряд часто употребляемых слов и конструкций, характерных для научного стиля, с целью избегания калькирования при составлении текстов профессиональной направленности, в том числе медицинских.

Ключевые слова: клиническая терминология, дерматология, русский, украинский, перевод.

FEATURES OF TRANSLATION AND INTERPRETATION OF CLINICAL TERMINOLOGY Zapozozhets O. S., Sydora M. Yu.

“Dnipropetrovsk Medical Academy of Health Ministry of Ukraine” SE

The lexical, grammatical and stylistic features of the scientific text are considered. The phenomena of synonymy is characterized with examples of both general scientific and strictly specialized terminology (dermatology), recommendations on the usage of terms-synonyms are given from the point of view of their etymology and nuances of meaning. The authors also focus attention on the typical mistakes that arise when scientific texts are translated from Russian into Ukrainian; suggest a number of frequently used words and constructions typical of the scientific style, with the aim of avoiding the loan translation in the compilation of texts of the professional orientation, including medical ones.

Keywords: clinical terminology, dermatology, Russian, Ukrainian, translation.

Запорожец Елена Сергеевна – преподаватель латинского языка кафедры языковой подготовки ГУ «Днепропетровская медицинская академия Министерства здравоохранения Украины».

Сидора Мирослава Юрьевна – преподаватель латинского языка кафедры языковой подготовки ГУ «Днепропетровская медицинская академия Министерства здравоохранения Украины».

zapozozhetse@dma.dp.ua